Analyysi

Käteistä kerrytetään kriisiaikoina – Suomessa vankka luottamus maksamisen ja rahahuollon toimivuuteen

Raha ja maksaminen | 03.12.2021 | Kari Takala

KIRJOITTAJA

Kari Takala

Euroalueella ja myös globaalisti käteisen liikkeeseen lasku on koronapandemian aikana suurimmassa osassa maita kiihtynyt. Käteisen käyttö maksuissa on kuitenkin useimmissa euromaissa vähentynyt kulutuksen supistuttua ja koronatartunnan pelossa, mutta setelistön nostot pankkitileiltä nousseet, ja käteisen hallussapito ja käteisvarannot ovat kasvaneet. Euroalueella käteistä säästetään tavallisesti odottamattomia menoja varten, sen avulla varaudutaan taloudellisiin kriiseihin tai sitä säästetään erilaisista henkilökohtaisista syistä. Koronapandemian aikana keskeisin motiivi käteisvarantojen kasvulle näytti kuitenkin olevan välttämättömien maksujen turvaaminen. Suomessa käteisen hallussapidon nousu on ollut kuitenkin maltillista verrattuna muihin euromaihin.

Taloudellisen epävarmuuden kasvu johtaa erilaisissa kriiseissä usein käteisen hallussapidon kasvuun myös siksi, että käteinen on tällä hetkellä vielä ainoa keino yleisölle pitää hallussa keskuspankin liikkeeseen laskemaa rahaa.[1] Käteisen käytön etuna on lisäksi tarvittaessa riippumattomuus sähköisistä maksujärjestelmistä, jolloin se on periaatteessa täysin käteisen haltijan omassa kontrollissa. Myös finanssikriisin aikaan lokakuussa 2008 käteisen tilaukset Suomen Pankista nousivat, jopa voimakkaammin kuin nyt korona-aikana.

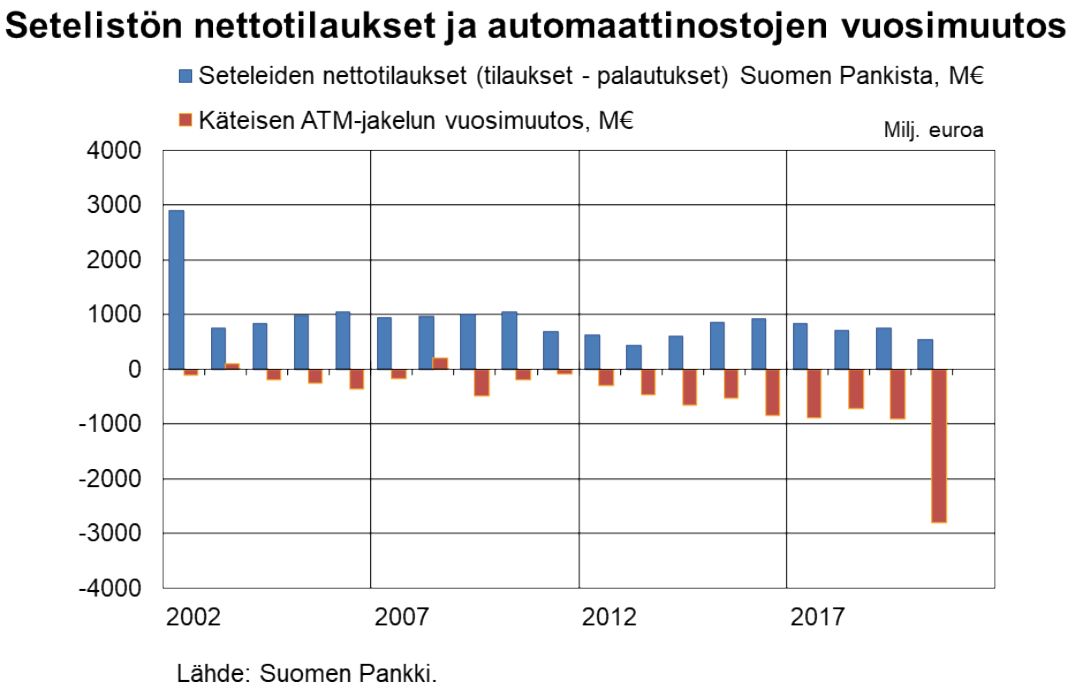
Pandemia kiihdytti käteisnostoja euroalueella

Koronapandemia kiihdytti Suomessa erityisesti kontaktittomien lähimaksukorttien käyttöä erityisesti sellaisten kuluttajien keskuudessa, jotka käyttivät ennen koronaa sekä käteis- että korttimaksuja melko tasasuhtaisesti.[2] Suomessa luottamus maksuliikenteeseen ja rahahuollon toimivuuteen pysyi korkeana, ja suurta tarvetta käteisen ylimääräiseen varastointiin ei näyttänyt olevan. Suomen Pankin kuluttajakyselyssä keväällä 2021 vain 13 prosenttia kuluttajista oli nostanut erikseen käteistä koronapandemian vuoksi. Kuluttajakyselyn perusteella ylimääräisiä käteisnostoja tehtiin noin 120 miljoonan euron edestä. Vuoden 2020 kesällä käteisen maksuvälinekäyttö elpyi koronatartuntojen vaimentuessa enemmän kuin kesällä 2021, jolloin pandemiatilanne oli vaikeampi.

Setelistön kasvua voidaan tarkastella kahden ilmiön kautta: lompakossa olevan käteisen kasvuna ja erikseen syrjään laitetun käteisen kasvuna. Osa setelistön kasvusta on syntynyt siitä, että käteisen käyttöä on maksutilanteissa vältelty koronan tartuntariskin sekä koronapandemiaan

liittyneen kasvaneen hygieniatarpeen vuoksi. Seteleiden ei ole kuitenkaan todettu toimivan erityisenä koronan levittäjänä.[3] Jos käteisen käyttöä vältellään, lompakoissa olevan käteisen keskimääräinen euromäärä saattaa hieman kasvaa. Varovaisuussyistä käteisen määrää kriisikausina myös lompakoiden ulkopuolisissa käteisvaroissa yleensä kasvatetaan. Tämä selittää osaksi sitä, että vaikka käteisen jakelu ja maksukäyttö supistuivat selvästi, käteisen nettotilaukset (tilaukset – palautukset) Suomen Pankista pysyivät edelleen kasvussa (Kuvio 1).

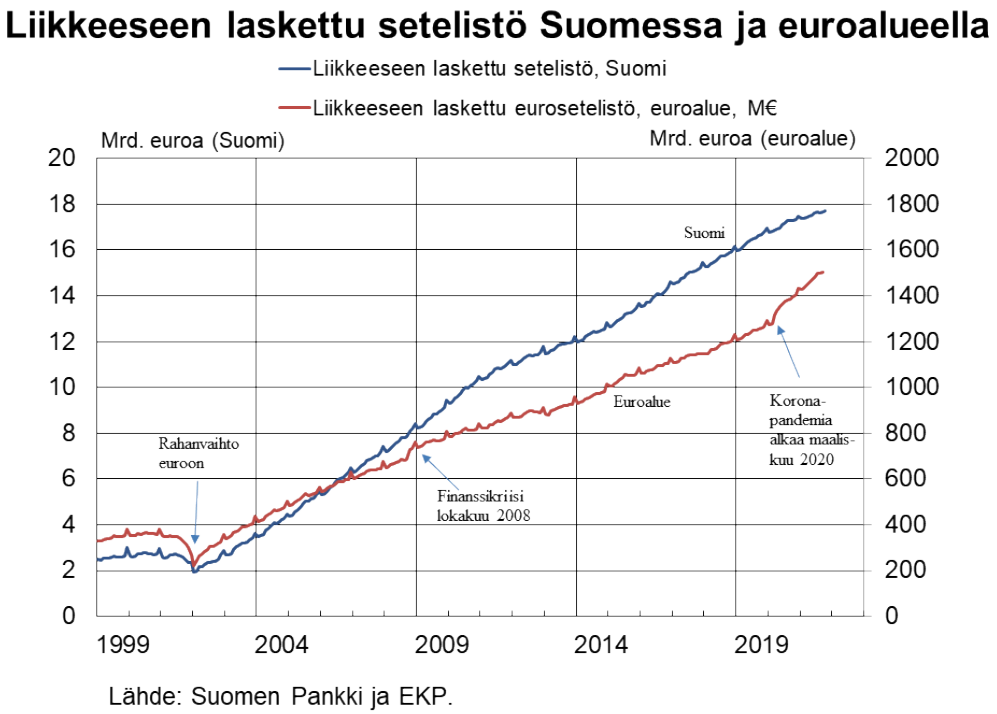
Kuvio 1.

EKP:n vuonna 2017 julkaisussa ns. SUCH-maksutapa-tutkimuksessa suomalaisilla kuluttajilla oli lompakossa keskimäärin 56 euroa. EKP kyseli seuraavan kerran lompakossa olevan käteisen määrää vuosina 2018 – 2019 SPACE-tutkimuksessa, jolloin käteisen määrä suomalaisten lompakoissa oli kasvanut jo 80 euroon.[4] Käteisen hallussapito nousi näin siis jo ennen korona-aikaa.

Suomessa koronapandemian aikana seteleitä ei kuitenkaan laskettu liikkeeseen kovin paljon tavanomaista määrää enempää. Suurimmassa osassa euromaita seteleiden liikkeeseen lasku kuitenkin kiihtyi. (Kuvio 2).

Kuvio 2.

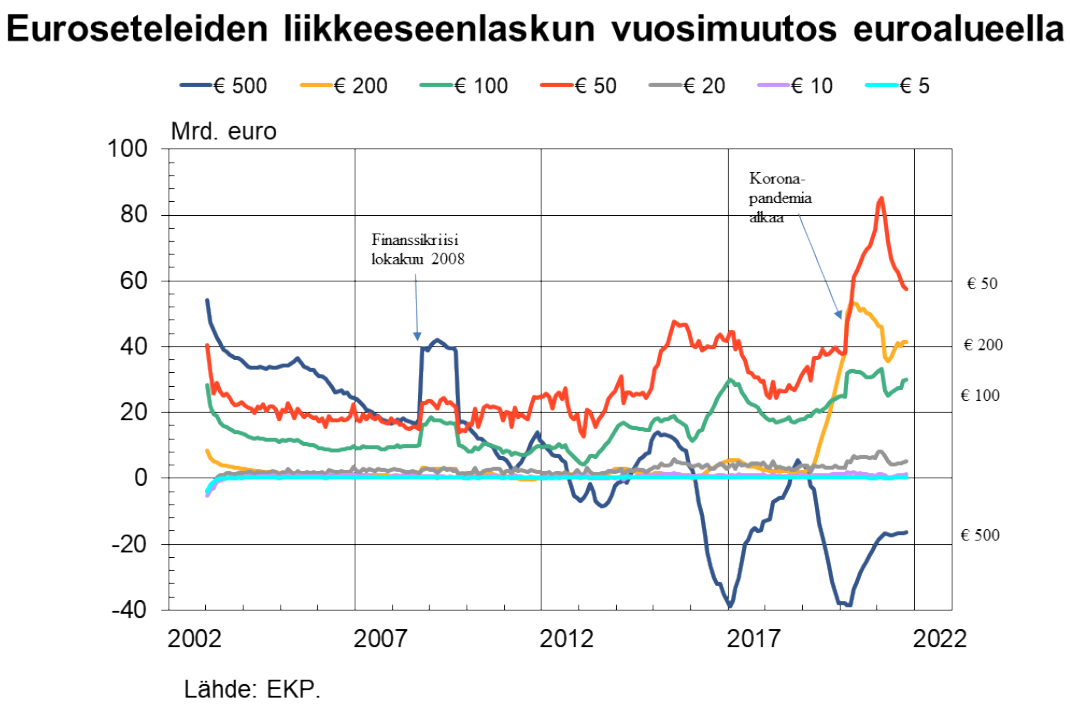
Lähde: Suomen Pankki ja EKP.

Pandemia kasvatti varsinkin 50 ja 200 euron setelin hallussapitoa

Eri seteliarvoilla on tavallisesti erilaiset käyttötarkoitukset. Yleisimpiä automaattijakelussa olevia 20 ja 50 euron seteleitä käytetään käteismaksuissa ja 5 ja 10 euron setelit toimivat yleensä vaihtorahoina ja pienemmissä maksuissa eurokolikoiden tavoin. Suurimmat eurosetelit eli 100 sekä 200 euroa on taas hankittava yleensä käyttöön pankkikonttoreista. Vain muutamassa euromaassa 100 euron seteleitä on tarjolla myös käteisautomaateista, ja melkein kaikissa euromaiden käteisautomaateissa on tarjolla laajasti 20 ja 50 euron seteleitä.

Euroalueella EKP:n neuvosto teki päätöksen 500 euron liikkeeseen laskun lopettamisesta toukokuussa 2016, jonka perusteella 500 euron seteleiden liikkeeseenlasku lopetettiin helmikuussa 2019. Setelit säilyttävät kuitenkin arvonsa ilman takarajaa. Kierrosta poistuvaa 500 euron seteliä ryhdyttiin korvaamaan lähinnä 200 euron setelillä (Kuvio 3). Koronapandemia kiihdytti myös selvästi 50 euron setelin kysyntää varovaisuussäästämisessä, jossa säästämisellä pyritään varautumaan tulevien tulojen epävarmuuteen.[5] Eräs keskeinen syy tähän on myös se, että 50 euron seteleitä on helpommin saatavilla käteisautomaateista, kun taas suurempia 100 ja 200 euron arvoseteleitä on nostettava käyttöön pankeista. 50 euron seteleitä on myös helpompi tarvittaessa käyttää kuin suurempia seteleitä.

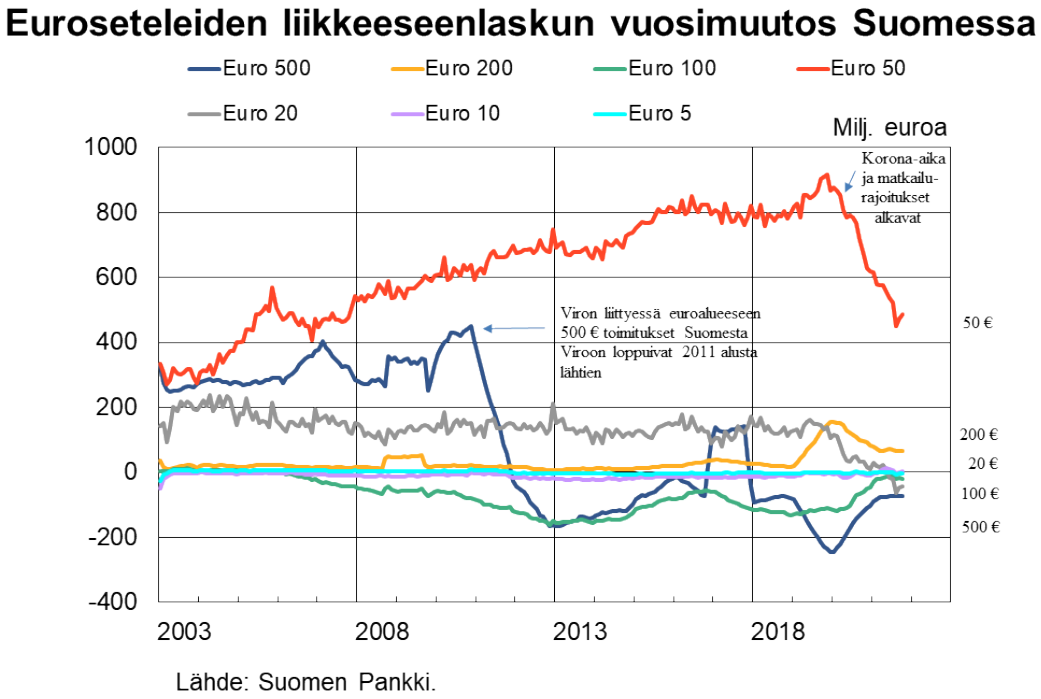
Kuvio 3.

EKP selvitti SPACE-tutkimuksen tuloksia vielä uudelleen koronapandemian aikana vuoden 2020 heinäkuussa (ns. IMPACT-tutkimus), jolloin Suomessa 38 % kuluttajista piti käteissäästöjä lompakon ulkopuolella ja lompakossa pidetyn käteisen keskimääräinen arvo oli noin 80 euroa. Käteisvarantojen kasvu lompakon ulkopuolella johtui kuitenkin etupäässä siitä, että hallussa pidetyt käteissummat kasvoivat.

Suomessa koronapandemian aiheuttama ulkomaanmatkailun lähes 80 % supistuminen näkyi rahahuollossa siten, että ulkomaanmatkoille ei enää tarvinnut nostaa eurokäteistä mukaan. Erityisesti 50 euron setelin tarve väheni siksi tasaisesti (Kuvio 4). Koronapandemian aikana vähentynyt käteisen maksuvälinekäyttö näkyi myös muiden seteleiden kysynnän laskussa. Kuviosta 4 nähdään myös, että 100 euron palautukset (negatiivinen nettoliikkeeseenlasku) hidastuivat koronapandemian aikana selvästi kohden nollaa. Tämä johtui siitä, että Suomeen suuntautuneen turismin vähenemisen myötä 100 euron seteleitä tuli Suomeen muista maista vähemmän.

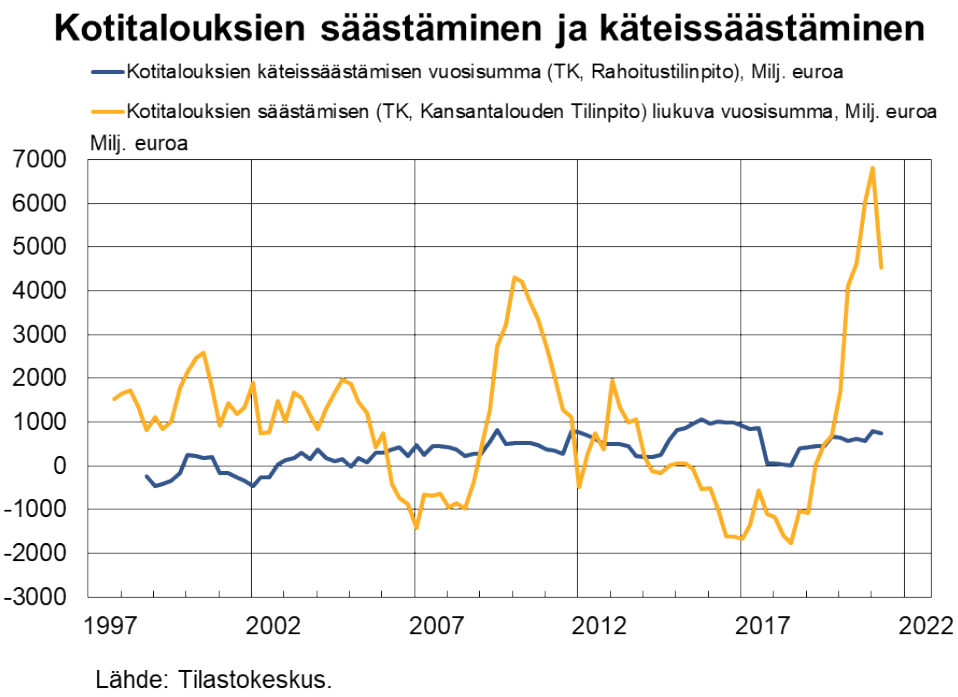
Kuvio 4.

Euroalueen maissa eroja käteisen käytössä – Suomessa maksettiin pääasiassa kortilla

Euroalueella koronapandemia kasvatti selvästi suurempien euroseteleiden nostoja ja hallussapitoa. Suomessa taas pandemian aiheuttamat kulutusrajoitukset matkailussa, viihdetilaisuuksissa, julkisessa liikenteessä ja ravintolamenoissa nostivat kotitalouksien säästämisen ennätykselliseksi, mutta kotitalouksien käteissäästämisessä ei näkynyt kovin merkittävää poikkeavaa nousua (Kuvio 5).

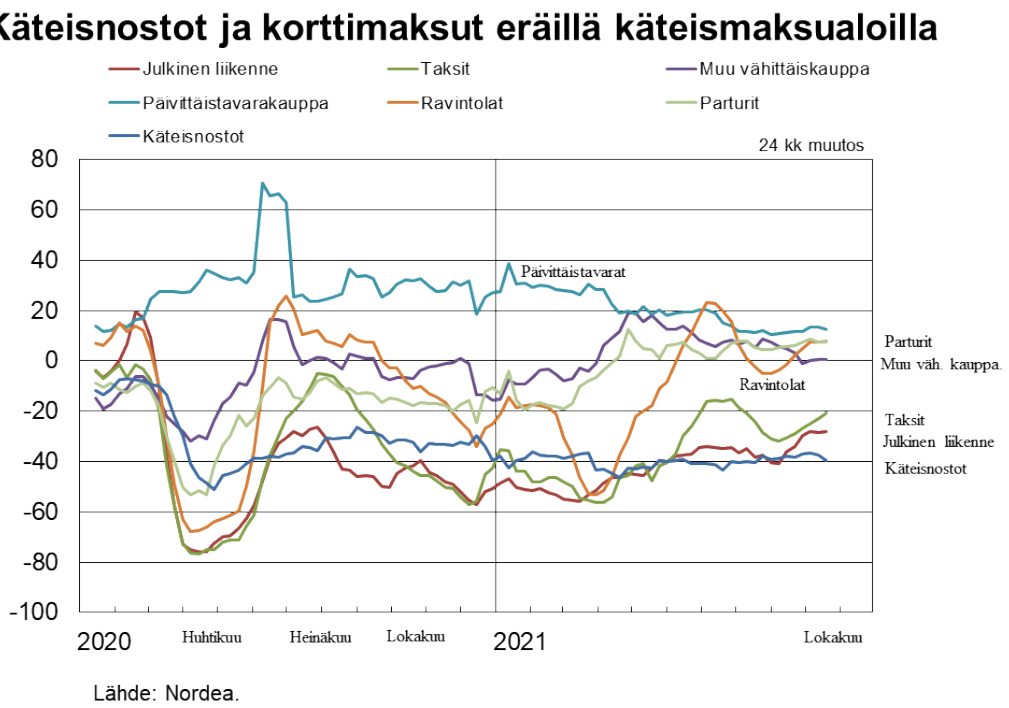
Kuvio 5.

Lähde: Tilastokeskus.

Tavanomainen keskeisten kulutushyödykkeiden osto koettiin nopeaksi ja hygieenisiksi lähikorttimaksuilla ja suurempaa käteisen hamstrausta ei esiintynyt. Kotitalouksien rahankäyttö kehittyi erityyppisessä kulutuksessa toisistaan poikkeavalla tavalla. Kulutus painottui elintarvikkeisiin ja muihin välttämättömyyshyödykkeisiin, jotka maksettiin valtaosin korttimaksuilla (Kuvio 6). Useissa yksityisen kulutuksen alaerissä kulutus ei ole vielä elpynyt ennen koronapandemiaa vallinneeseen tilanteeseen, ja tilanne on vaihdellut pandemian eri aaltojen ja rajoitusten seurauksena. Myöskään käteisen nostot pankkiautomaateista eivät olleet elpyneet vielä lokakuussa 2021.[6]

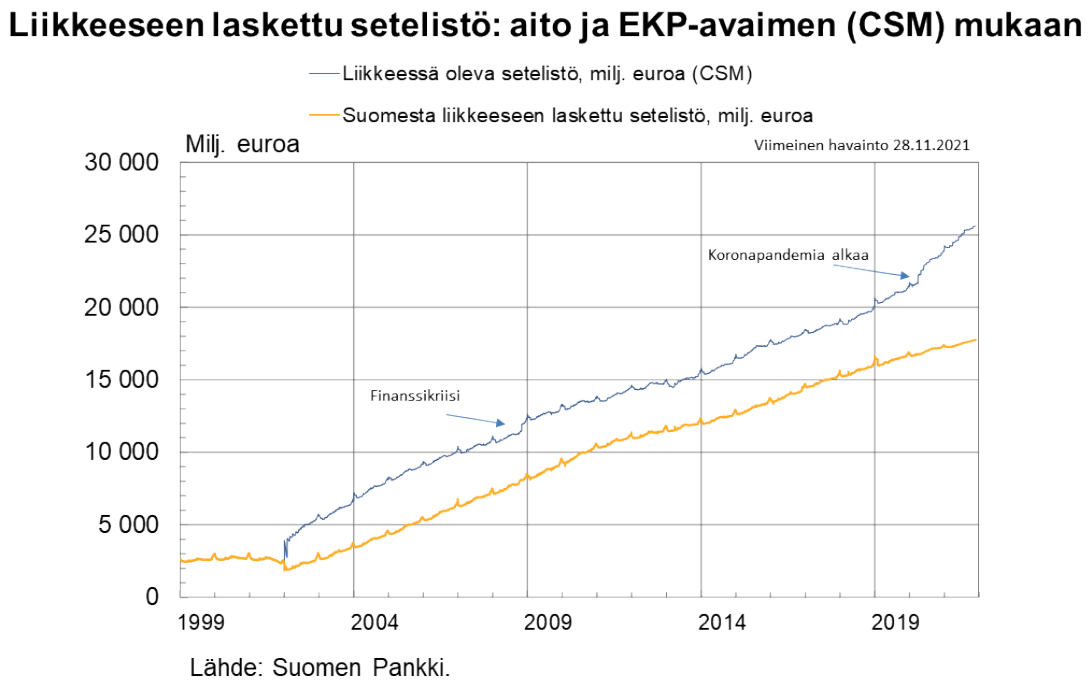
Kuvio 6.

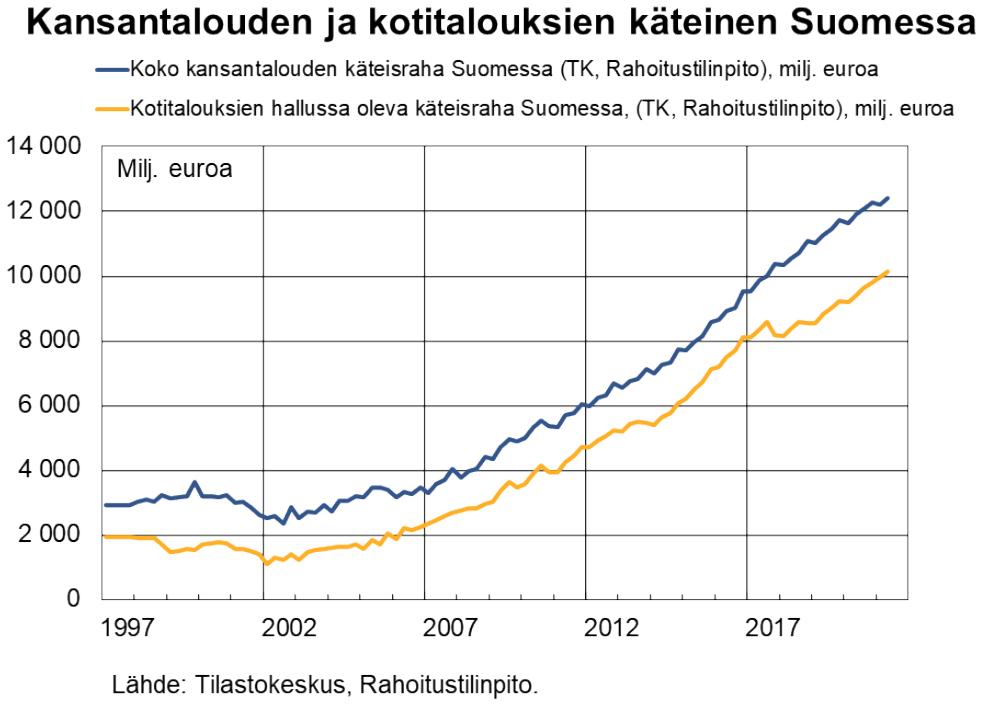
Käteistä on käytetty maksutapana tavanomaista runsaammin ennen pandemiaa julkisessa liikenteessä ja takseissa, ravintoloissa ja kahviloissa sekä erilaisissa palvelupisteissä (kampaamot, kauneudenhoito jne.). [7]

Tilastokeskus seuraa myös rahoitustilinpidossa eri sektoreiden käteisomistusten kehittymistä Suomessa. Näitä lukuja tarkasteltaessa on pidettävä mielessä se, että EU-tilastosäännön mukaan Suomessa liikkeeseen lasketun käteisen kokonaismäärä on ns. eurojärjestelmän pääoma-avaimen mukainen osuusarvo. Todellinen Suomen Pankista liikkeeseen laskettu setelistön arvo oli kesäkuussa 2021 noin 7.5 mrd. euroa pienempi, mikä johtuu siitä, että Suomessa käteisen liikkeeseen lasku on ollut vähäisempää kuin euromaissa keskimäärin (Kuvio 7). Rahoitustilinpidon mukaan Suomesta on siirtynyt käteistä ulkomaille erityisesti koronapandemian aikana, vaikka turismi on romahtanut koronakaudella. Tämä ei vaikuta todennäköiseltä, vaan johtuu edellä mainituista tilastointisäännöistä. Käteisen hallussapidon sektorikohtaisen omistuksen selvittäminen on muutenkin haastavaa. Kotimaisten sektoreiden osalta käteisen hallussapidon kasvu on tullut pääasiassa kotitalouksien käteisvarojen kasvusta Tilastokeskuksen rahoitustilinpidossa (Kuvio 8).

Kuvio 7.

Kuvio 8.

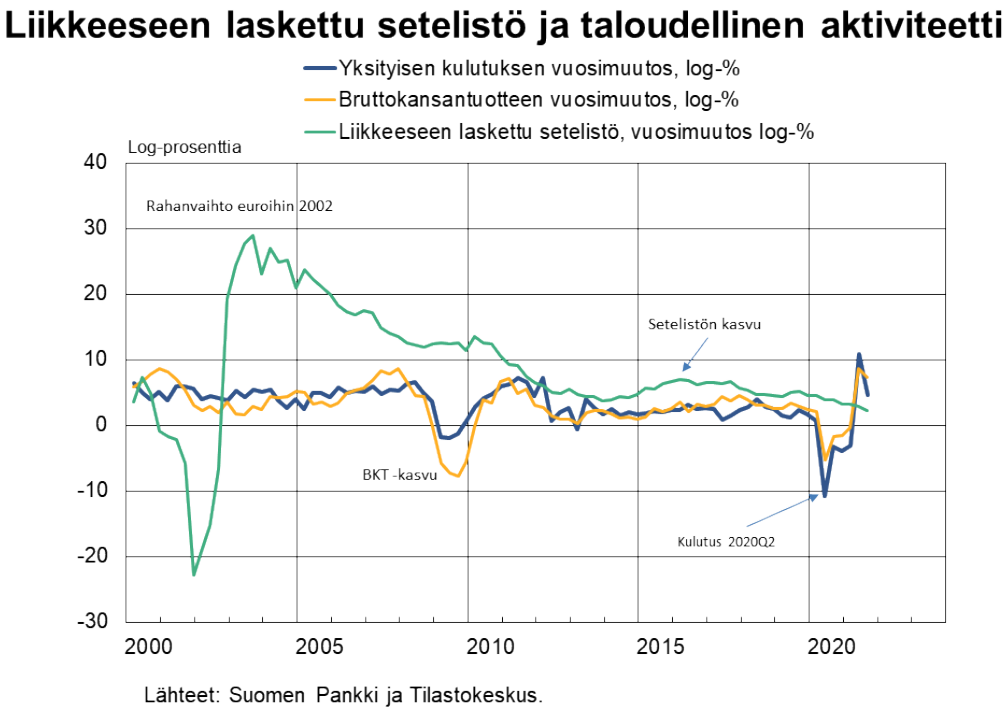
Käteistä kerrytetään kriisiaikoina

Käteisen erityisominaisuus on ollut se, että se toimii myös itsenäisesti laillisena maksuvälineenä, joka on periaatteessa hyväksyttävä maksuksi velkasuhteessa. Samalla käteinen on myös jo sellaisenaan varallisuuserä, toisin kuin sähköiset maksutavat. Käteinen on myös tarvittaessa riippumaton teknisestä maksuympäristöstä, mutta ei toimi etäyhteyksien avulla. Käteinen on myös keskuspankkirahaa sellaisenaan, ja käteisen omistajuuden oletetaan olevan pääsääntöisesti sen hallussapitäjällä. Käteisvarantoja voidaan pitää sähköisten maksujärjestelmien ulkopuolella hallussapitäjän omassa kontrollissa. Kansalliset keskuspankit ovat velvollisia vastaanottamaan käteistä tilisuoritusta vastaan ilman talletussuoja-rajoituksia. Käteinen on aina keskuspankkirahaa.

Käteinen on näin ollen suojassa myös yksityisen pankkijärjestelmän häiriö- tai kriisitilanteissa. Käteisen asema on sitä turvatumpi, mitä laajemmin se on kansainvälisesti levinnyt ja käytetty. Eurokäteinen on maailman toiseksi laajimmin levinnyt käteisvaluutta USA:n dollarin jälkeen, jonka vuoksi sitä varastoidaan ja pidetään hallussa laajasti myös euroalueen ulkopuolella. [8]

Näistä syistä käteisen tarve ja kysyntä kasvaa yleensä kriisitilanteissa ja käteisen avulla varaudutaan myös ennakkoon poikkeusoloihin. Rösl ja Seitz (2021) korostavat myös tuoreessa katsauksessaan käteisen maailmanlaajuisen roolin vahvistumista laajemminkin kuin vain kriisitilanteissa. Käteissäästäminen on laajasti kasvanut myös maailman suurimpien valuuttojen tapauksessa kriisitilanteissa sekä myös varovaisuussäästämisessä. Käteisvarantojen kasvu on yleisesti ollut BKT-kasvua nopeampaa. Tämä pätee myös Suomessa (Kuvio 9).

Kuvio 9.

Kriisikausina käteiskassojen kasvattamisella voi olla vakauttava merkitys yritysten ja sijoittajien riskien hallinnassa. Erityisesti finanssikriisien yhteydessä varojen ja sijoitusten pelastaminen voi olla olennaista riskien hallinnassa, jos sijoituskohteiden arvot laskevat nopeasti. Käteinen on myös hyvin likvidi varallisuuserä, jos markkinoilla tarvitaan nopeita sijoitusoperaatioita, esimerkiksi hankkia reaaliomaisuutta edullisesti.

Eurokäteisen, Sveitsin frangin tai US dollarien hallussapito toimii myös puskurina ja turvasatamana inflaatioriskeille useissa maissa, joissa kansallinen valuutta deflatoituu nopeasti. Eurokäteisen kysyntä kasvoi myös euroalueella valtaosassa euromaita koronapandemian kärjistyessä nopeasti keväällä 2020. Käteissäästämisessä käytetään useimmiten suurimpia seteliarvoja, mutta koronapandemian luonteen vuoksi suurempi osa kysynnästä kohdistui myös 50 euron seteleihin. Suomessa poikkeuksellisesti tilaukset 50 euron osalta taas vähenivät normaalista matkustuskysynnän hiivuttua. Muissa Pohjoismaissa pandemia-aikana myös suurempien seteliarvojen kysyntä kasvoi, vaikka maksuliikenteessä käteisen käyttö väheni.

Lähteet

Esselink, H. and Hernandez, L. (2017): The use of cash by households in the euro area, Occasional paper series No 201 / November 2017, ECB. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op201.en.pdf

ECB (2020): Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE). https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.spacereport202012~bb2038bbb6.en.pdf

ECB (2021): The International Role of Euro June 2021, https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202106~a058f84c61.en.html

Halonen U. ja Takala, K. (1995): Varovaisuussäästäminen ja työttömyys, Kansantaloudellinen Aikakauskirja, 2/1995. https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK21995/KAK21995Halonen.pdf

Anja Harju (2021): Korona ei ole peruste käteisestä kieltäytymiseen. https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2021/korona-ei-ole-peruste-kateisesta-kieltaytymiseen/

Heinonen, Antti (2021): Covid-19 has accelerated paradoxical developments in cash usage, 7.10.2021 Central Banking. Covid-19 has accelerated paradoxical developments in cash usage - Central Banking

Nets (2018): NETS: Pohjoismainen maksuraportti 2017/2018, https://www.nets.eu/fi/payments/nordicpaymentreport/

Nordea (2021): Koronamittari: Vahva vuosipuolisko korttimaksuissa 14. heinäkuuta 2021. https://corporate.nordea.com/article/66726/koronamittari-vahva-vuosipuolisko-korttimaksuissa

Rösl, Gerhard and Seitz, Franz (2021): Cash and Crises: No surprises by the virus, Institute for Monetary and Financial Stability, Working paper series no. 150. https://econpapers.repec.org/paper/zbwimfswp/150.htm

Takala, Kari (2021): Käteisen käyttöä vältelty koronapandemian aikana, Suomen Pankki. https://www.eurojatalous.fi/fi/2021/artikkelit/kateisen-kayttoa-valtelty-koronapandemian-aikana/

Viitteet

1. Antti Heinonen (2021) tarkastelee käteisen kasvanutta kysyntää tuoreessa artikkelissaan maailmanlaajuisesti vertailemalla käteisen kasvuprosentteja eri maissa vuonna 2019 ja 2020. Covid-19 has accelerated paradoxical developments in cash usage - Central Banking ↑
2. Kari Takala (2021): Käteisen käyttöä vältelty koronapandemian aikana, Suomen Pankki. https://www.eurojatalous.fi/fi/2021/artikkelit/kateisen-kayttoa-valtelty- ↑

koronapandemian-aikana/

3. Anja Harju (2021): Korona ei ole peruste käteisestä kieltäytymiseen. https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2021/korona-ei-ole-peruste-kateisesta-kieltaytymiseen/ ↑
4. ECB (2020, s. 70): Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE). https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.spacereport202012~bb2038bbb6.en.pdf. ↑
5. Halonen, Ulla ja Takala, Kari (1995): Varovaisuussäästäminen ja työttömyys. Kansantaloudellinen Aikakauskirja, 2/1995, s. 169-187. ↑
6. Nordea (2021): Koronamittari: Vahva vuosipuolisko korttimaksuissa 14. heinäkuuta 2021. ↑
7. Nets (2018): NETS: Pohjoismainen maksuraportti 2017/2018. ↑
8. The International Role of Euro, https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202106~a058f84c61.en.html ↑

Tässä artikkelissa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajien omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin näkemystä.

Asiasanat

koronapandemia, käteinen, maksaminen, säästäminen